

Van verval naar vernieuwing

VAN VERVAL NAAR VERNIEWING

Naar een duurzame internationale orde

Dr. Ingo Piepers

Politica
Scripta

Politica
Scripta

VAN VERVAL NAAR VERNIEUWING

© 2023 Politica *Scripta* mede namens de auteur

Omslagontwerp: Ronald Koopmans

Ontwerp binnenwerk: Ronald Koopmans

Opmaak binnenwerk: Politica *Scripta*

ISBN: 9789083332055

NUR-code: 697

Behoudens de krachtens het (internationale) auteursrecht toegelaten uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, en evenmin in een gedigitaliseerde gegevensverzameling – al dan niet online – worden opgeslagen of toegankelijk gemaakt, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteursrechthebbende(n).

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, *Stb.* 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprerecht: www.reprerecht.nl.

Aan de totstandkoming van deze uitgave is de uiterste zorg besteed. Desondanks kan de afwezigheid van eventuele zet- en/of drukfouten, dan wel onnauwkeurigheden en/of onvolkomenheden, niet worden gegarandeerd. De auteursrechthebbende aanvaardt geen enkele aansprakelijkheid voor de gevolgen van eventuele zet- en/of drukfouten, dan wel onnauwkeurigheden en/of onvolkomenheden.

Deze publicatie is verzorgd door Politica *Scripta*: een imprint van PMJFFrissen.com ten tijde van de totstandkoming gevestigd te Best.

INHOUDSOPGAVE

13	HOOFDSTUK 1. DE ORTHODOXE BENADERING VAN INTERNATIONALE RELATIES EN DYNAMIEK
13	1.1. Inleiding
13	1.2. Een aantal concepten, begrippen en opvattingen
23	1.3. De vorming van staten en machtsontwikkeling
27	1.4. Het internationale systeem
29	1.5. Doelstellingen en strategieën van staten
31	1.6. De ontwikkeling van de internationale orde en het machtsvenwicht
38	1.7. Patronen en trends
45	1.8. Oorlog, oorlogvoering en oorlogsdynamiek
47	1.9. Wat is er nu aan de hand? Een orthodox antwoord
51	HOOFDSTUK 2. EEN NIEUWE BENADERING VAN INTERNATIONALE RELATIES
51	2.1. Inleiding
52	2.2. Verval en vernieuwing in ecosystemen
55	2.3. Complexe en dynamische systemen
56	2.4. Faseovergangen en kritieke punten
60	2.5. Chaotische dynamiek
61	2.6. Dissipatieve structuren
67	2.7. Groei, versnelling en eindige-tijd-singulariteiten
69	2.8. De contouren van een nieuw paradigma
73	2.9. Wat is er aan de hand? Een antwoord op basis van nieuwe inzichten
77	HOOFDSTUK 3. NADERE ANALYSE OP BASIS VAN HET NIEUWE PARADIGMA
77	3.1. Inleiding
77	3.2. De eerste dissipatieve structuur (1480–1945)
82	3.3. De structuur en levensloop van een cyclus
84	3.4. Twee typen oorlogen: systeem- en niet-systeemoorlogen
86	3.5. Abnormale oorlogsdynamiek
90	3.6. Ontwikkelingen na de Koude Oorlog tot op heden
109	3.7. De start en contouren van een volgende systeemoorlog
117	HOOFDSTUK 4. WAT KUNNEN WE NU DOEN?
117	4.1. Inleiding
117	4.2. De totstandkoming van een internationale orde en de werking van het machtiger-steeds-machtiger-effect

125	4.3. Beïnvloeding, bestuurlijk vermogen en complexiteit
133	HOOFDSTUK 5. WAT WE NU IN IEDER GEVAL MOETEN DOEN
133	5.1. Inleiding
135	5.2. Acties en maatregelen
135	5.2.1. Wereldfederatie
137	5.2.2. Mondiaal Handvest
137	5.2.3. Europese federatie
140	5.2.4. Strategie
141	5.3. Tot slot
143	GERAADPLEEGDE LITERATUUR EN BRONNEN

VOORWOORD

De spanningen in het internationale systeem lopen steeds hoger op en de onrust is groot. Rusland is een oorlog met Oekraïne gestart, China claimt Taiwan, de verhoudingen in de Verenigde Staten zijn gepolariseerd, Noord-Korea blijft provoceren en in het Midden-Oosten is het ook niet bepaald rustig. Elk initiatief van de Verenigde Naties wordt altijd met een veto van tenminste één van de permanente leden van de Veiligheidsraad geblokkeerd. China en Rusland hebben al met zo veel woorden aangekondigd een nieuwe internationale orde na te streven, om een einde te maken aan de Amerikaanse hegemonie. Ondertussen worden de oorzaken van klimaatverandering en de gevolgen daarvan onvoldoende voortvarend aangepakt.

Deze verontrustende ontwikkelingen roepen een aantal vragen op; want wat is er nu eigenlijk aan de hand, wat staat ons nog te wachten, en wat zouden we dan nu moeten doen? In dit boek tracht ik deze vragen te beantwoorden.

Op zoek naar die antwoorden maak ik in eerste instantie gebruik van inzichten en theorieën uit de politieke wetenschappen, die zich bezighouden met internationale relaties en internationale politiek. Deze inzichten en theorieën – dogma's is eigenlijk een beter woord – worden door beleidsadviseurs en besluitvormers toegepast. Omdat het hierbij over algemeen aanvaarde regels en overtuigingen gaat noem ik dit de orthodoxe benadering.

Bij die orthodoxe benadering gaat het dan vooral over macht, invloed en belangen van staten, en is de veronderstelling dat die altijd moeten worden gemaximaliseerd. Dit idee – dit dogma – bepaalt in belangrijke mate de dynamiek en ontwikkeling van het internationale systeem en heeft de situatie opgeleverd waar wij ons nu in bevinden.

Ik laat het echter niet bij de orthodoxe benadering bij mijn pogingen om een antwoord te vinden op genoemde vragen. Die orthodoxe benadering is namelijk beperkt en onderdeel van het probleem. Daarom pas ik ook inzichten toe uit mijn onderzoek naar de lange termijn oorlogsdynamiek en ontwikkeling van het internationale systeem. Dat onderzoek is gebaseerd op inzichten in de werking van dynamische en complexe systemen, analyse van 'harde' data en de toepassing van de wetenschappelijke methode. Volgens deze nieuwe benadering produceert het internationale systeem ook een eigen autonome systeemdynamiek, die sociale en politieke processen als het ware stuurt en inka-dert.

De combinatie van de orthodoxe benadering – waarbij het vooral over sociale en politieke dynamiek en ontwikkelingen gaat – en de nieuwe inzichten, die vooral betrekking hebben op de onderliggende systeemdynamiek, levert een nieuw paradigma op waarmee genoemde vragen beter kunnen worden beantwoord. Volgens dat nieuwe paradigma is

een volgende systeemcrisis waarvan een systeemoorlog naar alle waarschijnlijkheid onderdeel uitmaakt, slechts een kwestie van (afzienbare) tijd.

Sinds de start van het Europese statensysteem rond 1500, hebben er vier van dergelijke systeemcrises plaatsgevonden. De meest recente systeemcrisis was de Tweede Wereldoorlog. De inzet en uitkomst van elke systeemcrisis was telkens een nieuwe internationale orde. Ik veronderstel dat dit ook de inzet en uitkomst zal zijn van de volgende systeemcrisis. De inzet van die systeemcrisis is dan zagezegd een VN 2.0.

Dit betekent dus dat de huidige internationale orde zal worden 'gereorganiseerd' en de reset die dat oplevert – die VN 2.0 – levert dan weer een nieuw tijdelijk evenwicht op. Oorlog speelt bij dit proces van verval naar vernieuwing een rol van grote betekenis, althans dat was tot op heden altijd het geval. Als het over de vernieuwing van de internationale orde – dus van de huidige Verenigde Naties – gaat, dan is er geen politiek proces dat daarvoor kan zorgen. Het internationale systeem is nog steeds een systeem zonder centraal gezag, waarin als het erop aankomt het recht van de sterkste en brutaalste nog steeds van toepassing is.

Er zijn helaas geen indicaties dat het *mondiale* statensysteem dat in 1945 van start is gegaan, zich wezenlijk anders gedraagt dan het Europese statensysteem, gedurende de periode van 1500 tot 1945. Op weg naar een evenwichtstoestand op lange termijn, zal het mondiale statensysteem net zoals zijn Europese voorganger een geweldsspiraal met een aantal systeemcrises voortbrengen. De eerstvolgende systeemcrisis zal niet de laatste zijn, vooropgesteld dat deze gang van zaken niet op een gegeven moment tot zelfdestructie leidt.

Aan deze destructieve dynamiek ligt de fixatie van staten op macht, invloed en belangen ten grondslag en pogingen om die voor zichzelf te maximaliseren. Als staten op deze wijze denken en handelen dan zijn rivaliteiten, spanningsopbouw en uiteindelijk een systeemcrisis slechts een kwestie van tijd.

Weliswaar is er sprake van een aantal overeenkomsten tussen de huidige situatie en de voorafgaande vier systeemcrises, maar er is ook een wezenlijk verschil. We worden nu niet alleen met een systeemcrisis geconfronteerd, maar ook nog met een existentiële klimaatcrisis als gevolg van onze rooibouw op onze leefomgeving.

Inmiddels is duidelijk dat de aanpak van de klimaatcrises en de gevolgen daarvan *too little, too late* is, en dat waarschijnlijk al op korte termijn de kritieke drempelwaarde van 1.5 graden Celsius opwarming wordt overschreden, wat een reden tot grote zorg is.

De combinatie van een systeemcrisis op korte termijn, de klimaatcrisis die *out of control* dreigt te raken en het vooruitzicht van een langetermijngeweldsspiraal, leveren een *perfect storm* op als niet tijdig wordt ingegrepen. Echter, of het nu over die systeemcrises of over de klimaatcrisis gaat, een *meer-van-hetzelfde-aanpak* kan ons niet uit die benarde situatie redden. De orthodoxe benadering en de te vrijblijvende aanpak van de klimaatcrisis hebben ons namelijk gebracht waar we nu zijn.

In dit boek beargumenteer ik dat we het nieuwe paradigma dat ik bespreek moeten gebruiken om de (oorlogs)dynamiek en ontwikkeling van het internationale systeem beter te kunnen begrijpen en dat we dat nieuwe paradigma moeten toegepassen om de volgende, duurzame internationale orde te organiseren. Alleen dan kunnen we ontsnappen aan de langetermijngeweldsspiraal – de *war trap* – waarin we nu vastzitten en zijn we nog in staat om de klimaatcrisis en de gevolgen daarvan aan te pakken in de beperkte tijd die nog resteert. Een internationale orde die is gebaseerd op een dergelijk nieuw paradigma moet daarom de inzet van de volgende systeemcrisis zijn.

Concreet betekent dit dat de volgende internationale orde als een federatie moet worden georganiseerd op basis van democratische principes. Die wereldfederatie is dan verantwoordelijk voor de waarborging en bevordering van de rechten van alle wereldbewoners en voor van de organisatie en aanpak van een aantal publieke belangen op mondiale schaal, zoals internationale veiligheid, beheer van schaarse grondstoffen en natuurlijk de aanpak van de klimaatcrisis en de gevolgen daarvan. Degenen die dit idee afdoen als te idealistisch of niet realistisch, daag ik uit om met een beter voorstel te komen, waarmee we dan wel in staat zijn om de existentiële uitdagingen en crises effectief het hoofd te bieden in het korte tijdsbestek dat ons nog rest.

Als een dergelijke internationale orde tot stand komt is ook de destructieve geweldsspiraal doorbroken. Dan blijft ons, het vernietigend ontwikkelproces van het mondiale statensysteem naar een evenwichtstoestand, dat Europa gedurende de periode 1500 tot 1945 wel heeft ondergaan, bespaard. Een federatie op mondiale schaal kan snel worden bereikt zonder een reeks steeds destructievere (systeem)oorlogen. Het is niet een kwestie van kunnen, maar van willen.

Dit boek is het laatste deel in een serie van drie boeken die zijn uitgegeven door *Politica Scripta*. Het eerste deel is het boek van Leo Klinkers met de titel ‘*Over bekwaamheid en geschiktheid van politieke ambtsdragers*’; het tweede deel is van Peter Hovens en heeft de titel ‘*SamenWereld. Hoe het geloof in de politiek en het vertrouwen in de overheid terugkeren*’. De drie boeken hebben met elkaar gemeen dat de auteurs een ernstig alarmsignaal afgeven over voortschrijdend verval van overheden op verschillende niveaus van organisatie: van de Nederlandse overheid, van de Europese Unie en de internationale orde op mondiaal niveau.

Juist nu, als een systeemcrisis slechts een kwestie van (korte) tijd is en een nieuwe internationale orde tot stand moet komen, ontbreekt het de Nederlandse overheid (en niet alleen de Nederlandse overheid) en Europa aan de competenties en capaciteiten om dat proces gericht te beïnvloeden. Leo Klinkers stelt vast dat de kwaliteit van het politieke systeem in Nederland het diepste punt heeft bereikt sinds de Tweede Wereldoorlog en Peter Hovens constateert dat maatschappelijke crises zich in Nederland blijven

opstapelen, omdat de overheid onvoldoende bij machte is om die crises op te lossen. We hebben onze zaken niet op orde, terwijl dat juist nu hoogstnoodzakelijk is.

Dat is misschien ontmoedigend, maar deze situatie – een systeemcrisis, een existentiële klimaatcrisis en gelijktijdige problemen op verschillende niveaus van (overheids)organisatie – levert ook een *perfect opportunity* op. De onvermijdelijke reorganisatie van de internationale orde, de laatste stap in de ontwikkeling van Europa naar een volwaardige federatie en een reeks aanpassingen van de werkwijze van de overheid, kunnen nu integraal plaatsvinden. De urgentie is groot en *niets doen* is geen optie als we fragmentatie en marginalisatie willen voorkomen. De integrale aanpak die ik voorstel levert veel betere resultaten op korte termijn op. En dat is precies wat we nu nodig hebben.

Ik dank Leo Klinkers voor zijn initiatief om te komen tot de samenhangende reeks boeken: *Over bekwaamheid en geschiktheid van politieke ambtsdragers* van zijn hand, *SamenWereld* van Peter Hovens en deze uitgave. Daarnaast bedank ik uitgever en publicist Peter Frissen voor zijn bereidheid dit boek uit te geven en voor zijn bijdrage aan het perfectioneren van het manuscript. Ik dank mijn echtgenote Ida Suryani voor haar voortdurende steun en haar inspiratie om te blijven werken aan een betere wereld voor ons allemaal.

Ingo Piepers

Borobudur, Magelang, Indonesië
Juli 2023

HOOFDSTUK 1. DE ORTHODOXE BENADERING VAN INTERNATIONALE RELATIES EN DYNAMIEK

1.1. Inleiding

Om de huidige situatie beter te kunnen begrijpen bespreek ik in dit hoofdstuk algemeen geaccepteerde opvattingen en inzichten over internationale relaties en internationale politiek. Veelal behoren die tot de *Realistische School*. Dit is de dominante denkrichting als het over internationale relaties en internationale politiek gaat. Volgens de Realistische School gaat het bij die relaties tussen staten en hun interacties vooral om macht en belangen. Idealistische opvattingen zijn daar ondergeschikt aan. Ik noem deze algemeen geaccepteerde opvattingen en inzichten de 'orthodoxe benadering'.

Dit hoofdstuk is onder andere gebaseerd op het *raamwerk voor internationale politieke analyse* van Holsti (Holsti, 1995), de analyse van het grootmachtstelsel van Levy (Levy, 1983), het conceptuele verandermodel van het internationale stelsel van Gilpin (Gilpin, 1981), de resultaten van empirisch onderzoek van de conflictdynamiek in het internationale stelsel van Geller en Singer (Geller et al. 1998).

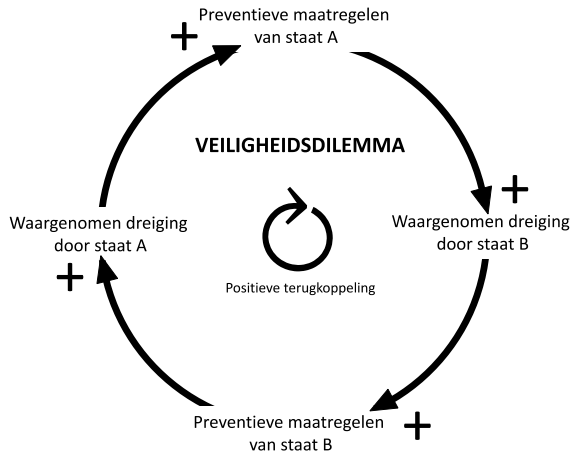
Achtereenvolgens komen in dit hoofdstuk de volgende onderwerpen aan de orde: een reeks concepten, begrippen en opvattingen; de vorming van staten en machtsontwikkeling; het internationale stelsel; doelstellingen en strategieën van staten; de ontwikkeling van de internationale orde en het machtsverwicht; patronen en trends in relatie tot oorlog, oorlogvoering en oorlogsdynamiek. Tot slot van dit hoofdstuk beantwoord ik, aan de hand van het orthodoxe perspectief, de vraag: *Wat is er nu aan de hand?*

1.2. Een aantal concepten, begrippen en opvattingen

Er zijn verschillende opvattingen en ideeën over internationale relaties en politiek. Holsti onderscheidt vijf denkrichtingen. De Realistische School is dominant. Tot deze denkrichting behoren onder andere Thucydides, Machiavelli en Kissinger. Omdat staten onderdeel zijn van een systeem zonder centraal gezag betekent dat volgens Realisten dat staten voor de realisatie van hun doelstellingen – waaronder veiligheid – uiteindelijk op zichzelf zijn aangewezen. Bij Realisten draait het om belangen en (militaire) macht én het waarborgen en bevorderen daarvan. Dit betekent dat staten zich dus moeten bewapenen om voorbereid te zijn op agressie van andere staten.

Deze manier van denken levert het veiligheidsdilemma op. Het veiligheidsdilemma is inherent aan een statensysteem zonder centraal gezag (Holsti, 1995). In een dergelijk systeem kan de veiligheid van staten alleen worden gewaarborgd door de militaire capaciteit van de eigen staat te vergroten of door allianties te vormen met andere staten. Deze

manier van denken levert dan een nieuwe bedreiging op voor andere staten. In een systeem zonder centraal gezag is de veiligheid van staat A de onveiligheid van staat B en omgekeerd. Het veiligheidsdilemma levert daardoor vaak een actie- en reactiedynamiek op. Het veiligheidsdilemma is een *selffulfilling prophecy*. Nu draait het veiligheidsdilemma op volle toeren door onder andere de rivaliteit tussen de VS en China. De spanningen lopen steeds verder op.

Afbeelding 1: Deze afbeelding laat het verband en de interactie zien tussen vier variabelen die gezamenlijk het veiligheidsdilemma vormen. Preventieve maatregelen van staten worden opgevat als een (be)dreiging en de bevestiging van het eigen gelijk door andere staten. Bij dit mechanisme is er sprake van positieve terugkoppeling.

Ik licht kort de andere vier denkrichtingen toe. Net zoals bij de Realistische School is de aandacht bij de *Gemeenschap van staten* doctrine vooral gericht op interacties tussen staten en op vrede- en veiligheidsvraagstukken. Deze denkrichting legt echter de nadruk op samenwerking en overeenkomsten tussen staten. Verder wordt het belang van internationaal recht en diplomatie benadrukt. Het *Pluralistische interdependentiemodel* plaatst politieke problemen in een bredere en dan vooral economische context. Het *Afhankelijkheidsmodel* benadrukt de ongelijkheid tussen staten en de dynamiek die dat oplevert. De aandacht is vooral gericht op hiërarchische verhoudingen tussen staten. Volgens het *Wereldgemeenschapmodel* is er sprake van een nauwe verwevenheid van relaties tussen staten. Politieke en veiligheidskwesties zijn volgens dit model altijd ingebed in een sociaal-economische context.

Alle denkrichtingen beschouwen staten en internationale organisaties als de belangrijkste actoren in het internationale systeem. Staten worden gedefinieerd in termen van territorium en soevereiniteit. Staten beschikken over een monopolie op geweldstoepassing binnen hun eigen territorium (de VS zijn daarop tot zekere hoogte een uitzondering; ik kom daarop nog terug). Dat monopolie is belangrijk voor de stabiliteit van die staten.

Staten en het statensysteem zoals wij dat nu kennen zijn de uitkomst van een langdurig ontwikkelingsproces. Bij de vorming van staten zijn de ontwikkeling van het bestuurlijke vermogen van die staten, de institutionalisering van belastingen en de organisatie van een krijgsmacht belangrijke kwesties.

Staten en internationale organisaties zijn de belangrijkste actoren, maar er zijn er nog meer. Holsti noemt in dat verband: (1) territoriale niet-staat actoren, zoals nationale bevrijdingsbewegingen, (2) niet-territoriale transnationale organisaties, zoals multinationale ondernemingen en (3) intergouvernementele organisaties, zoals de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO) en de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling.

Niet-territoriale *transnationale organisaties* zijn gelijktijdig actief in meerdere staten, hun doelstellingen en belangen zijn niet gebonden aan een specifieke staat (territorium) en door die transnationale organisaties worden meestal niet-politieke doelstellingen nastreefd.

Transnationale ondernemingen stimuleren economische mondialisering, trachten winst te realiseren en de belangen van aandeelhouders te maximaliseren. Deze ondernemingen kunnen een grote impact op sociale systemen hebben; ze beslissen onder andere waar en hoe hulpbronnen worden ontgonnen en aangewend, waar welke productiefactoren worden ingezet en hoe financiële middelen worden aangewend. Hierdoor hebben deze ondernemingen ook invloed op de inkomsten (belastingen) en de werkgelegenheid van staten. Soms trachten transnationale ondernemingen op een meer directe wijze sociale systemen te beïnvloeden, bijvoorbeeld om gunstige vestigingsvoorwaarden te bedingen.

Intergouvernementele organisaties kunnen grote invloed hebben op de dynamiek en ontwikkeling van het internationale systeem, onder andere op de mate en wijze van ordening ervan. De NAVO is een voorbeeld van een intergouvernementele organisatie. Levy is de auteur van het boek *War in the Modern Great Power System, 1495-1975* (Levy, 1983). Hij onderscheidt twee categorieën staten: grootmachten en niet-grootmachten. Zijn onderzoek is relevant; ook voor de beantwoording van de vragen die in dit boek centraal staan. Volgens Levy kunnen grootmachten nauwkeurig worden gedefinieerd, onder andere op basis van hun machtspositie en invloed. Levy heeft onderzoek gedaan naar oorlogen met grootmachtbetrokkenheid gedurende de periode 1495–1975 en de resultaten van dat onderzoek vastgelegd in een database. Die database is opgenomen in het eerdergenoemde boek (Levy, 1983).